

Avropadan Uzaq Şərqə qədər: Mancuriyanın azad edilməsində azərbaycanlıların rolu

Hər bir xalqın tarixində ağrı, qürur və gələcəyə sarsılmaz inamla dolu səhifələr var. İkinci Dünya müharibəsi illəri bütöv xalqların və dövlətlərin taleyini müəyyənləşdirən ən ağır sınaq dövrü idi. Qələbəyə gedən yolda etibarlı dayaqlardan biri olaraq bu ümumi mübarizəyə Azərbaycan əhəmiyyətli töhfə verib. Müharibə illərində Bakı cəbhəni strateji əhəmiyyətli resurs olan neftlə təmin edən əsas mərkəzlərdən idi. Bakı nefti olmadan düşmənin darmadağın edilməsində həlledici rol oynayan tankların, təy-yarələrin və digər hərbi texnikanın səmərəli işləməsini təsəvvür etmək çətindir.

Azərbaycanda 87 qırıcı batalyon, minlərlə igid qadın və kişinin iştirak etdiyi mindən çox özünümüdəfiə dəstəsi yaradıldı. 1941–1945-ci illərdə Azərbaycanın təxminən 700 min cəsur oğul və qızı cəbhəyə yollandı.

1945-ci ilin avqustunda Sovet İttifaqı Çinin köməyinə gələrək militarist Yaponiya əleyhinə yeni hərbi kampaniyaya başladı və bu həlledici döyüşlərdə aralarında minlərlə azərbaycanlının da olduğu on minlərlə döyüşçü iştirak edirdi. Onların qəhrəmanlığı xüsusi diqqət və tanınmaya layiqdir. Azərbaycanlılar uzun müddət yapon qoşunlarının nəzarətində olan geniş və strateji əhəmiyyətli region - Mancuriyanın azad edilməsində mühüm və misilsiz rol oynadılar. Bu əməliyyat İkinci Dünya müharibəsinin son mərhələsi oldu.

40 mindən çox azərbaycanlı Uzaq Şərq və Zabaykal cəbhələrində xidmət keçib, Yaponiyanın Kvantun ordusuna qarşı döyüşlərdə fəal iştirak edib. Bu döyüşçülər Mancuriyanın Xarbin, Mukden və Çançun kimi mühüm şəhərləri uğrunda gedən döyüşlərdə əhəmiyyətli töhfə vermişlər. Azərbaycanın rolu yalnız hərbi qulluqçuların əməliyyatları ilə deyil, həm də əhəmiyyətli iqtisadi yardım və dəstək vasitəsilə müəyyən olunub və izah edilib. Məhz bu amili qələbənin təmin edilməsində həlledici faktorlardan biri hesab etmək olar.

Eyni zamanda, Mancuriyanın azad edilməsində iştirak edən bir çox azərbaycanlı yüksək dövlət mükafatları ilə, o cümlədən Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı ilə təltif edilib. Onların qəhrəmanlığı bu gün də yüksək qiymətləndirilir. Uzaq Şərq regionunda və hətta Çində həmin döyüşçülərin adları geniş tanınır və hörmətlə yad olunur.

Məsələn, Xarbinin azad edilməsində iştirak etmiş və “Qırmızı Bayraq Ordeni” ilə təltif olunmuş batalyon komandiri Hacı Məmmədovu nümunə göstərmək olar. Bundan əlavə, fərqlənmiş zabitlər arasında Cümhuriyyət dövründə Azərbaycan milli ordusunun qurucularından biri olan general Şıxlinskiyin qohumu Əliəğa Şıxlinski kimi hərbcı nəslindən çıxmışlar da olub. O, həmçinin Mancuriyanın yapon qoşunlarından azad edilməsində fəal iştirak edib.

Sərt sınaqlardan şəərəflə keçmiş və Mancuriyanın azad edilməsində əhəmiyyətli töhfə vermiş şəxslər arasında Azərbaycanın İmişli rayonundan olan veteran Nəbi Nuriyev xüsusi yer tutur. O, 28 fevral 1942-ci ildə cəbhəyə çağırılmış və 130-cu atıcı alayın tərkibində bütün döyüş yolunu keçmişdir. Nəbi Nuriyev müharibə zamanı ağır döyüşlərdə birbaşa iştirak edərək cəsarət və dözümlülük nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycanlıların 1945-ci ilin avqustunda çinli döyüş yoldaşları ilə çiyin-çiyinə Mancuriyanın azad edilməsində iştirakına dair parlaq nümunələrdən biri də 1925-ci il dekabrın 25-də doğulmuş polkovnik-leytenant Teymur Əliyevin döyüş yoludur. İkinci Dünya müharibəsi illərində o, Mancuriya strateji hücum əməliyyatında birbaşa iştirak etmiş 17-ci ordunun 1045-ci atıcı alayında xidmət etmişdir.

Əliyevin daxil olduğu 17-ci ordu Hinqan istiqamətində fəaliyyət göstərmiş və yaponların müdafiəsini uğurla yərərək sovet qoşunlarının Mancuriyanın dərinliklərinə sürətlə irəliləməsinə şərait yaratmışdır. Bu döyüşlərdə azərbaycanlı zabit və əsgərlərin iştirakı Çinin şimal-şərqinin Yaponiyanın işğalından tam azad olunmasında mühüm töhfə olmuşdur. Döyüş əməliyyatlarında iştirakı və qələbəyə şəxsi töhfəsinə görə Teymur Əliyev "Yaponiya üzərində Qələbə" medalı ilə təltif edilib. Bu da onun İkinci

Dünya müharibəsinin son mərhələsində birbaşa iştirakını sübut edir.

Bənzər əhəmiyyətli nümunə 1918-ci ildə Ağdaş rayonunun Qaradağlı kəndində doğulmuş Bayram Nəbiyevin döyüş yoludur. O, 1941-ci ilin oktyabrında – İkinci Dünya müharibəsinin ən qızğın, bütün dünyanın taleyinin zərbə altında olduğu ağır dövrdə orduya çağırılmışdır. Müharibə illərində onun fəaliyyəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi, belə ki, Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin zabitləri daxili təhlükəsizlik, diversiya ilə mübarizə və düşmənin arxa cəbhəsində

kəşfiyyat işləri kimi vacib tapşırıqları yerinə yetirirdilər. Bayram Nəbiyev həm də İkinci Dünya müharibəsinin son mərhələsində iştirak etmiş və "Yaponiya üzərində Qələbə" medalı ilə təltif olunmuşdur. Bu mükafat onun Kvantun ordusunun darmadağın edildiyi Mancuriya hücum əməliyyatında birbaşa iştirakının sübutudur. Bundan əvvəl, faşist Almaniyasının darmadağın edilməsində töhfəsinə görə, o, "1941–1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsində Almaniya üzərində Qələbə" medalı ilə təltif edilib ki, bu da onun iki – Qərb və Şərq cəbhələrində – iştirakını göstərir. 1951-ci il dekabrın 14-də hərbi xidməti başa vuran Bayram Nəbiyev Azərbaycan xalqının faşizm və yapon imperalizmi üzərində qələbəyə mühüm töhfə verən nümayəndələrindən biri kimi tarixə düşüb.

Azərbaycanlıların Mancuriyanın azad edilməsində və İkinci Dünya müharibəsinin yekunlaşmasında töhfəsindən danışarkən xalqımızın daha bir layiqli nümayəndəsi – 1918-ci il təvəllüdlü İslam Qasimovu da xatırlamaq lazımdır. O, 1941-ci ildə orduya çağırılıb. Kiçik çavuş rütbəsində xidmət edən Qasimov cəsarət, dözümlülük və yüksək döyüş hazırlığı nümayiş etdirib. Onun döyüş xidmətləri komandanlıq tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. O, 1944-cü il iyunun 18-də döyüşlərdə nümayiş etdirdiyi şəxsi cəsarət və qəhrəmanlığına görə "Cəsarətə görə" medalı ilə təltif olunub. Avropada müharibə başa çatdıqdan sonra, 1945-ci il mayın 9-da İslam Qasimov "1941–1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsində Almaniya üzərində Qələbə" medalı ilə təltif olunub ki, bu da onun faşist Almaniyasının son məğlubiyyətinəki töhfəsinin tanınması deməkdir. Lakin onun xidməti burada başa çatmamışdır. 1945-ci ilin avqustunda o, Mancuriya strateji hücum əməliyyatında iştirak edib, qəhrəmanlıq və cəsarətinə görə eyni vaxtda iki fərqli mükafat alıb: “Qırmızı Ulduz Ordeni” və "Yaponiya üzərində Qələbə" medalı. Hər iki mükafat 1945-ci il 30 sentyabr tarixində

verilib. Bu mükafatlar onun Şərq kampaniyasında iştirakının vacibliyini göstərməklə yanaşı, İslam Qasimovun müharibənin sonuna qədər qərb və şərqdəki işğalçı qüvvələr üzərində son qələbədə iştirakını sübut edir.

Azərbaycan xalqının nasizm və yapon militarizmi üzərində qələbədəki töhfəsindən danışarkən, Azərbaycan xalqının daha bir layiqli nümayəndəsi və Mancuriyanın azad edilməsində və İkinci Dünya müharibəsinin bitməsində öz töhfəsini vermiş Abbas Nağıyevin adını xatırlamamaq mümkün deyil. O, 1921-ci ildə Azərbaycanın Tovuz rayonunda anadan olub. 1941-ci ildə - İkinci Dünya müharibəsinin ən ağır və dönüş nöqtəsi olan dövrdə Qızıl Orduya çağırılıb. Baş əsgər Nağıyev döyüş əməliyyatlarında fəal iştirak edib. Şəxsi cəsarət və vəzifə borcunu vicdanla yerinə yetirməsinə görə, Abbas Nağıyev 1945-ci il mayın 9-da "1941–1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsində Almaniya üzərində Qələbə" medalı ilə təltif olunub. Bu tarix dünyanın taleyini müəyyən etmiş faşist Almaniyası üzərində Qələbənin simvolu olaraq, onun tarixi mübarizədə iştirakını tanıyırdı.

1945-ci ilin yayında, Avropada döyüş əməliyyatları başa çatandan sonra baş əsgər Nağıyev Şərq cəbhəsinə göndərildi və burada Mancuriyaya strateji hücum əməliyyatında iştirak etdi. Bu tarixi döyüşdə iştirakına, igidliyinə və döyüş ustalıqına görə 30 sentyabr 1945-ci ildə ona medal təqdim olundu.

Qeyd olunan döyüşlərdə iştirak edən azərbaycanlılar arasında 1916-cı ildə Azərbaycanın Qazax rayonunda anadan olmuş çavuş Qafar Səttarov da vardı. Onun döyüş yolu 1939-cu ildə başlamışdı. Döyüşçü İkinci Dünya müharibəsi illərində Leningrad, Kalinin, Stalinrad və Şimal-Qafqaz cəbhələrində iştirak edib, altı dəfə yaralanıb. 1943-cü ildə o, hava-desant alayında silah ustası olmuş, 1945-ci ilin avqustunda isə Zabaykal cəbhəsində Yaponiya ordusuna qarşı döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərmiş, Monqolustan və Mancuriya səhralarını keçərək Lyao-Xe çayını aşmışdır. Qəhrəmanlığına görə “Yaponiya üzərində Qələbə” medalı ilə təltif olunub.

Paralel olaraq, Şamaxıdan olan kapitan Kazım Sadıxzadə 2-ci Uzaq Şərq cəbhəsində bərpa işlərinin rəhbəri kimi qoşunların irəliləməsinə və infrastrukturun bərpasını təşkil etmişdir. Bu da əməliyyatın uğuru üçün həlledici oldu. Ona əməyinə və döyüş xidmətlərinə görə II dərəcəli “Böyük Vətən Müharibəsi” ordeni verilib.

Qəhrəmanlar arasında tibb xidməti kapitanı Şura Əli qızı Əlizadə də var idi. O, Qara dəniz donanmasında İkinci Dünya müharibəsi cəbhələrindən sonra Sakit Okean Donanmasına köçürüldü və hərbi xəstəxanada yaralılara kömək etməyə davam etdi. Bu xidmətinə görə o da təltif olunub.

Eyni dövrdə, 1921-ci ildə Bakıda anadan olmuş kiçik çavuş Əzimzadə Təzəxanın Əhədulla qızı Ussuri və İman çayları ətrafındakı dəmiryolu obyektlərində zenitçi kimi xidmət etmiş, mühüm kommunikasiya xətlərini qorumuşdur.

Polkovnik-leytenant Əbumüslüm Baxşiyev Kiyevdən Vyanaya qədər müharibənin ağır yolunu keçmiş, ən şiddətli döyüş bölgələrində çətinlikləri çiyinlərinə götürmüşdür. Avropada artıq Qələbə bayraqları ucaldığı zaman onun hərbi yolu Uzaq Şərqdə davam etmişdir. Monqolustana göndərilərək əfsanəvi 416-cı diviziya hissələri ilə birlikdə Böyük Xingan dağlarının keçilməsi çətin olan silsilələrini aşmış, Çin ərazisindən sürətlə hücumda iştirak etmiş, gur axan Xuanxe çayını keçmiş və döyüşünü Daylyanda başa vurmuşdur. Onun Yaponiya militaristlərinin məğlub edilməsindəki töhfəsi layiqincə qiymətləndirilib. Baxşiyev yalnız qələbə ilə deyil, həm də igidliyini və peşəsinə sədaqətini təsdiqləyən mükafatlarla evinə qayıtmışdır.

Uzaq Şərqdə döyüşənlər arasında hava hücumundan müdafiə qüvvələrinin projektor alayının döyüşçüsü Fəridə Vəzirova da vardı. O, müharibəni Ussuriyskdə başa vurmuş və medalla təltif edilmişdir. Gəncədən olan hərbi sürücü, Qızıl Ordu əsgəri Hidayət Heydərlı Qafqaz və Berlin əməliyyatlarında iştirak etdikdən sonra zenit-artilleriya polkunun tərkibində Uzaq Şərqə göndərilib və burada dövlət mükafatı alıb. Müharibənin ilk günlərindən cəbhədə döyüşən tibb bacısı və artilleriyaçı Müləyim Cəfərova 1945-ci ildə çinli döyüşçülərlə yan-yanə döyüşlərdə iştirakına görə “Yaponiya üzərində Qələbə” medalı ilə təltif olunmuşdur.

Xalxin-Qol və İkinci Dünya müharibəsi döyüşlərinin iştirakçısı olmuş tibb xidməti mayoru İskəndər İsmayılov 1945-ci ilin yayında Zabaykal cəbhəsində sanitar xidmətə rəhbərlik edərək tibbi yardım və şəxsi heyətin hazırlığını təmin etmişdir. Tibb xidməti polkovnik-leytenantı Qədimşah Sadıxov Moskva, Xarkov və Qafqaz döyüşlərini keçərək müharibəni Uzaq Şərqdə, Mancuriya və Koreya döyüşlərində başa vurub, “Yaponiya üzərində Qələbə” də daxil olmaqla bir neçə medalla təltif olunub.

Beləliklə, çox sayda azərbaycanlı talelərini ümumi düşməne qarşı mübarizədə birləşdirib, igidlik və dözümlülük nümayiş etdirib. Onların adları və qəhrəmanlıqları qəhrəmanlıq və qələbə simvolu olaraq tarixdə əbədi qalacaqdır. Bakı tərəfindən cəbhənin həyatı əhəmiyyətli neftlə təmin edilməsindən İkinci Dünya müharibəsi döyüşlərində fədakarlıq göstərən döyüşçülərin xidmətinə qədər Azərbaycanın töhfəsi möhtəşəm və taleyüklü olub.